

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

В. В. Кадала, О. П. Гузенко, Є. В. Павліченко

**Концептуальні та організаційно-правові засади
забезпечення безпеки України**

Навчальний посібник

Видавництво «Магнолія 2006»
Львів

УДК: 351.746.1 (075.8)

К 13

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу авторів забороняється*

Рецензенти:

В.О. Рядінська – доктор юридичних наук, професор, завідувач лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України

Б.В. Деревянко – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри господарсько-правових дисциплін факультету №3 Донецького юридичного інституту МВС України

В.С. Котковський - доктор економічних наук, доцент кафедри соціально - політичних та економічних дисциплін Криворізького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького юридичного інституту МВС України

К 13 Кадала В. В., Гузенко О.П., Павліченко Є. В. Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України: навч. посіб.
Львів: «Магнолія 2006» -196 с.

У навчальному посібнику розглядаються концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України. Розробка містить науково-пізнавальний блок та блок поточно-модульного контролю. До кожної теми дисципліни включено лекційний матеріал, теми рефератів та тестові завдання з матрицею відповідей. Надано пакет питань для самоперевірки знань та варіанти контрольних модульних завдань. Навчальний матеріал сформовано на базі законодавчих регуляторів, наукових позицій учених та власної позиції авторського колективу. Велику увагу приділено формуванню блоку основних термінів і понять, які розкривають змістовність основ процесу забезпечення безпеки України.

Навчальний посібник призначений для студентів, магістрів, аспірантів, викладачів, а також фахівців у галузі національної безпеки – усіх тих, кого хвилюють системні проблеми національної безпеки України та шляхи їхнього розв'язання.

ISBN 978-617-574-187-0

© Кадала В. В., Гузенко О.П.,
Павліченко Є. В.
© ПП "Магнолія 2006"

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	8
ЧАСТИНА ПЕРША: НАУКОВО–ПІЗНАВАЛЬНИЙ БЛОК ІЗ ДИСЦИПЛІНИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ БЕЗПЕКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	9
Тема 1. Сутнісна характеристика понятійної категорії «безпека»: історичний та науковий підхід	9
1.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	9
1.2. Лекційний матеріал.....	9
1.3. Питання для контролю знань.....	20
1.4. Теми рефератів.....	20
1.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	21
Тема 2. Види безпеки та їхня характеристика	22
2.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	22
2.2. Лекційний матеріал	23
2.3. Питання для контролю знань	28
2.4. Теми рефератів	28
2.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	28
Тема 3. Основні напрями діяльності держави у сфері забезпечення безпеки та оборони України	30
3.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	30
3.2. Лекційний матеріал	31
3.3. Питання для контролю знань	35
3.4. Теми рефератів	35
3.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	36
Тема 4. Організаційно-правове регулювання забезпечення безпеки України	37
4.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	37
4.2. Лекційний матеріал	37
4.3. Питання для контролю знань	51
4.4. Теми рефератів.....	51
4.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	52
Висновки до розділу 1	54
РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ	56
Тема 5. Поняття та сутність державної безпеки	56
5.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	56
5.2. Лекційний матеріал	56
5.3. Питання для контролю знань	63
5.4. Теми рефератів	63
5.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	63
Тема 6. Сутність та значення національної безпеки України	65

6.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	65
6.2. Лекційний матеріал	66
6.3. Питання для контролю знань	73
6.4. Теми рефератів	73
6.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	73
Тема 7. Дестабілізуючі чинники національної безпеки України	75
7.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	75
7.2. Лекційний матеріал	76
7.3. Питання для контролю знань	84
7.4. Теми рефератів	84
7.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	85
Тема 8. Система національної безпеки України	86
8.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	86
8.2. Лекційний матеріал	87
8.3. Питання для контролю знань	95
8.4. Теми рефератів	95
8.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	96
Тема 9. Служба безпеки України: ключові сегменти	98
9.1. Мета, завдання та мінілексикон.....	98
9.2. Лекційний матеріал	98
9.3. Питання для контролю знань	106
9.4. Теми рефератів	107
9.5. Тестові завдання з матрицею відповідей	107
Висновки до розділу 2.....	110
ЧАСТИНА 2. БЛОК ЗАВДАНЬ ПОТОЧНО–МОДУЛЬНОГО	
КОНТРОЛЮ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ».....	112
2.1. Питання для самоконтролю знань до розділу 1.....	112
2.2. Питання для самоконтролю знань до розділу 2.....	113
2.3. Пакет тестових завдань із матрицею відповідей до розділу 1.....	115
2.4. Пакет тестових завдань з матрицею відповідей до розділу 2	120
2.5. Завдання поточно-модульного контролю.....	126
2.5.1. Зразок варіантів модульних (контрольних) завдань (перший блок).....	127
2.5.2. Зразок варіантів модульних (контрольних) завдань (другий блок).....	170
БЛОК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ ІЗ	
ДИСЦИПЛІНИ «КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-	
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ».....	175
БЛОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
Базові науково-навчальні літературні джерела	
1.1. Рекомендована література до розділу 1.....	187
1.2. Рекомендована література до розділу 2.....	190
2. Інформаційні ресурси (електронні адреси ресурсів Internet).....	194

ВСТУП

*Мудрий не той, хто знає багато,
а той, хто знає потрібне*

П. Коельо

Сучасна ситуація в системі міжнародних відносин та характер внутрішньополітичних та соціально-економічних процесів в Україні визначають необхідність підвищення ефективності державної політики забезпечення національної безпеки. Метою цієї політики є захист і реалізація національних інтересів України. Політика національної безпеки передусім має бути націлена на забезпечення геополітичних інтересів України, її незалежності, політичної стабільності, прогресивного соціально-економічного розвитку. При цьому у сфері внутрішньої політики головною передумовою досягнення захищеності національних інтересів має бути об'єднання нації для вирішення завдань духовного, культурного та економічного характеру на ґрунті загальної стабільності та злагоди в державі, ненасильницького розв'язування внутрішніх суспільних конфліктів та здійснення зовнішньополітичної діяльності в контексті забезпечення національних інтересів.

Проте загалом в Україні відсутня цілісна, взаємоузгоджена система керівних документів як стосовно розробки політики національної безпеки, так і щодо стратегічного планування та стратегічного аналізу, реалізації визначених нею настанов, принципів, поглядів, цілей тощо. Зокрема, це стосується структури системи керівних документів із питань забезпечення національної безпеки, а саме послідовності, термінів, чіткого визначення суб'єктів їхньої розробки, погодження та затвердження. Зберігається концептуальна невизначеність щодо структури, змісту, а також стосовно механізму розробки, погодження та затвердження в Україні нових редакцій Воєнної доктрини та Стратегії національної безпеки України.

Автори вважають, що науковою проблемою є також розробка методологічних основ стратегічного аналізу у сфері забезпечення національної безпеки. Стратегічний аналіз у системі стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки має розглядатися як засадниче питання, серцевина процесу стратегічного планування. У процесі розробки та реалізації політики з питань національної безпеки головна увага має бути зосереджена на стратегічному плануванні, вирізнятися прагматизмом у напрямі реалізації національних інтересів. Наукове обґрунтування та супроводження вказаної політики має бути предметом постійної уваги українських учених.

За оцінками більшості аналітиків і експертів, в останнє десятиріччя різко зросли загрози міжнародній та національній безпеці, які обумовлені зростанням імовірності появи нових ядерних країн, жорстким суперництвом за перерозподіл сфер впливу, передусім в енергетичному секторі світового господарства, усе більш неоднозначним впливом процесів глобалізації на

розвиток різних країн та все більш очевидною схильністю до застосування силових методів заради реалізації національних інтересів. Спостерігається стійке зростання витрат більшості країн світу на розробку новітніх систем озброєнь. Унаслідок цього, накопичений потенціал загроз національній безпеці досяг рівня, за якого без розробки й впровадження цілеспрямованої системної державної політики захисту національних інтересів та належних механізмів її реалізації на порядку денному може постати питання про існування України як цілісної і суверенної держави.

Основним механізмом реалізації зазначеної політики є державне управління у сфері забезпечення національної безпеки. Значною мірою, з огляду на це та інші чинники, фахівцями Донецького юридичного інституту МВС України було розроблено, відповідно до Закону України від 01.07.2017 р. № 1556 «Про вищу освіту», Постанов Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій», від 30.12.2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти», освітньо-професійну програму зі спеціальності 051 «Економіка» спеціалізації «Економічна безпека підприємств» для першого (бакалаврського) рівня. Підготовка фахівців за вказаною спеціальністю передбачає вивчення низки навчальних дисциплін. Особливе місце серед них посідає нормативна навчальна дисципліна «Економічна безпека держави», яка має розгалужену структурну основу. Провідним напрямком цієї навчальної дисципліни виступають концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України, успішному вивченню яких і слугує запропонований навчальний посібник.

Навчальна дисципліна побудована на ідеології системного вивчення комплексної проблеми забезпечення національної безпеки та має на меті перейти від теоретичних підвалин загальної теорії національної безпеки до її застосування в практичній державно-управлінській діяльності фахівцями, діяльність яких пов'язана з експертно-аналітичною, консультативно-дорадчою та організаційно-розпорядчою діяльністю у сфері міжнародної та національної безпеки.

Це зумовило й належну структурну побудову навчального посібника, яка містить *дві* основні частини. *Перша частина* включає два розділи, які, відповідно, відображають теми та навчальні питання, що мають бути вивчені слухачами (студентами) навчального закладу. У *першому розділі* коротко викладено та систематизовано накопичені знання, що стосуються насамперед сучасних поглядів на філософсько-методологічні основи забезпечення безпеки, зокрема, розглянуто принципи наукового вивчення безпеки як суспільного явища.

Другий розділ присвячено системним аспектам основ державної та національної безпеки. У межах цього розділу розглянуті, по-перше, основні поняття та категорії державної та національної безпеки; по-друге, поняття та структура системи національної безпеки, концептуальні підходи щодо її забезпечення, а також система забезпечення національної безпеки; низка принципів питань, від вирішення яких залежить ефективність державно-

управлінських рішень стосовно забезпечення національної безпеки.

Друга частина навчального посібника висвітлює систему оцінювання знань студентів за результатами поточно-модульного контролю. Особливістю названої частини розробки є надання повного пакета варіантів тестового контролю знань, що охоплює весь обсяг програми із зазначеної дисципліни. Водночас автори наводять зразок варіантів модульних (контрольних) завдань, які забезпечують виконання вимог, висунутих поточно-модульною системою оцінювання знань студентів.

Значну увагу в процесі розробки навчального посібника автори приділили змістовності *блоку основних термінів і понять* із дисципліни «Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України». Згаданий розділ містить фундаментальні дефініції і категорії, які нададуть можливість читачеві більш поглиблено розкрити порушені питання та окреслені завдання, що стосуються проблем безпеки країни.

Автори навчального посібника наголошують на концептуальних та організаційно-правових засадах забезпечення національної безпеки, урахування яких у практичній площині дозволить суттєво підвищити ефективність розробки та впровадження державної політики з питань національної безпеки та механізмів її реалізації, більш активно й оперативно реагувати на загрози національним інтересам України.

Авторський колектив навчального посібника представлено *завідувачем кафедри* господарсько-правових дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України кандидатом юридичних наук, доцентом **В.В. Кадалюю**; доцентом кафедри господарсько-правових дисциплін ДЮІ МВС України, кандидатом економічних наук, доцентом **О.П. Гузенко**; доцентом кафедри державно-правових дисциплін та міжнародного права ДЮІ МВС України, кандидатом юридичних наук **Є.В.Павліченко**.

Автори висловлюють *щирі подяку* рецензентам: **В.О. Рядінській** – доктору юридичних наук, професору, завідувачу лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України; **Б.В. Деревянко** – доктору юридичних наук, професору, професору кафедри господарсько-правових дисциплін факультету №3 Донецького юридичного інституту МВС України та **В.С. Котковському** - доктору економічних наук, доценту кафедри соціально - політичних та економічних дисциплін Криворізького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Окрема *подяка* за надану допомогу в комп'ютерній верстці навчального посібника **О.Л. Куксі**, методисту факультету № 3 Донецького юридичного інституту МВС України.

Пропонований навчальний посібник призначений для студентів, магістрів, аспірантів, викладачів, а також фахівців у галузі національної безпеки – усіх тих, кого хвилюють системні проблеми національної безпеки України та шляхи їхнього розв'язання.

Наукове видання

ГУЗЕНКО Олена Павлівна
КАДАЛА Віталій Віталійович
ПАВЛІЧЕНКО Євгенія Володимирівна

Концептуальні та організаційно-правові засади забезпечення безпеки України

Навчальний посібник

Формат 60x84/16 Гарнітура Times.
Папір офсет. Друк офсет. Ум. друк. арк. 11,39

ПП «Магнолія – 2006»
Львів-53, 79053, Україна
Тел.: +380503701957; E-mail: magnol06@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції: серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року, видане Державним
комітетом телебачення і радіомовлення України

Надруковано у друкарні видавництва «Магнолія 2006»